

Немченко С. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук та права

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРУ

Анотація. У статті аналізуються основні підходи до класифікації способів альтернативного вирішення спорів. Автор обґрунтовує поділ таких способів за ступенем участі третьої особи у вирішенні спору.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, переговори, вирішення спорів, медіація, види способів альтернативного вирішення спорів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Світовій практиці відомі досить велика кількість способів альтернативного вирішення спору (далі – АВС), серед яких можна назвати такі процедури: експертний висновок (expert determination); переговори, переговори за участі посередника (facilitated negotiation or facilitation); примирення (conciliation); посередництво (mediation); посередництво-арбітраж (med-arb); незалежне вирішення (adjudication); міні-процес (mini-trial); встановлення фактичних обставин справи (fact finding); комісії з вирішення спорів (dispute review boards); приватний суд (private judging); попередня незалежна оцінка (early neutral evaluation); «суд із багатьма дверима» (multi-door courthouse); досудова нарада з вирішення спору (settlement conference); спрощений суд присяжних (summary jury trial); collaborative law (термін не має власного перекладу українською мовою, визначається в правових системах США, Голландії та деяких інших країнах світу як процедура спільного напрацювання умов врегулювання спору під час розірвання шлюбу та похідних правовідносин (аліментних, утримання, місця проживання дітей, тощо)).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з пропозицією доктринальної класифікації АВС розглядаються у працях О.А. Брижинського, Д.Л. Давиденка, І.Ю. Захаряцевої, Ю.С. Коляснікової, В.І. Коротенка, А.Н. Кузбагарова, М.Є. Меднікової, О.І. Носиревої, Г.В. Севастьянова, А.І. Херсонцева, тощо.

Проте аналіз юридичної літератури показує, що питання систематизації та класифікації способів альтернативного вирішення спорів залишається не достатньо вивченим.

Мета статті - дослідити систему альтернативних способів вирішення спорів та проведення їхньої класифікації за різними критеріями.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі завдання:

- проаналізувати поняття «класифікація» та надати визначення класифікації альтернативних способів вирішення спорів;
- розкрити традиційну класифікацію альтернативних способів вирішення спорів;
- здійснити характеристику окремих альтернативних способів;

- визначити класифікації альтернативних способів вирішення спорів, розглянувши міжнародний та вітчизняний досвід;

- проаналізувати процес вибору недержавного методу для вирішення спору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід показує, що не існує вичерпного переліку альтернативних способів вирішення спорів, оскільки відсутня єдина позиція щодо вирішення спору саме альтернативним способом. Застосування недержавних методів вирішення господарських спорів та їх поділ за певними критеріями залежить від держави, де вони використовуються, її правової культури, законодавства, устрою судової системи, довіри громадян до державної влади, ступеня розвитку економічних відносин тощо. Метою класифікації альтернативних способів вирішення спорів є їхня систематизація й отримання нових знань у цій сфері.

Варто зазначити, що світова практика напрацювала значну кількість знань, проте ми виділили найбільш поширені, серед яких можна назвати такі процедури: експертний висновок (expert determination); переговори, переговори за участі посередника (facilitated negotiation or facilitation); примирення (conciliation); посередництво (mediation); посередництво-арбітраж (med-arb); незалежне вирішення (adjudication); міні-процес (mini-trial); встановлення фактичних обставин справи (fact finding); комісії з вирішення спорів (dispute review boards); приватний суд (private judging); попередня незалежна оцінка (early neutral evaluation); «суд із багатьма дверима» (multi-door courthouse); досудова нарада з вирішення спору (settlement conference); спрощений суд присяжних (summary jury trial); collaborative law (термін не має власного перекладу українською мовою, визначається в правових системах США, Голландії та деяких інших країнах світу як процедура спільного напрацювання умов врегулювання спору під час розірвання шлюбу та похідних правовідносин (аліментних, утримання, місця проживання дітей, тощо)).

Така кількість видів АВС надає можливість науковцям класифікувати їх за різними ознакам. Наприклад, А.І. Херсонцев, аналізуючи дані Європейської комісії з питань альтернативного вирішення спорів, надає класифікацію, що ґрунтується на ознаках функцій третьої сторони в процесі врегулювання конфлікту. Як наслідок, автор поділив усі альтернативні способи на дві групи. До першої групи він зарахував такі види способів:

- третя особа залучається до погодження та подальшого прийняття рішення, обов'язкового для учасників спору;
- третя особа дає рекомендації, з якими вони погоджуються або не погоджуються [1, с. 119].

Використовуючи спосіб АВС другої групи, незалежний учасник формально не напрацьовує позицію за можливими варіантами вирішення спору, але допомагає сторонам дійти до взаємовигідної угоди.

Ця класифікація об'єднує всі способи АВС, в яких бере участь третя незалежна особа, але не містить один із найважливіших способів АВС - переговори, у зв'язку з чим видається неповною.

Враховуючи те, що в закордонних країнах альтернативні способи вирішення спорів розвиваються не лише в сфері приватного регулювання, а й у межах судових процедур (так звані досудові спори) практика виділяє приватні й публічні види альтернативних процедур. Зазначену позицію підтримує О.Е. Носирева, котра до приватних видів альтернативних процедур зараховує способи, що застосовуються винятково на підставі добровільного волевиявлення сторін, а саме: переговори, посередництво, арбітраж, міні-суд тощо. Умовно-публічними дослідниця називає такі альтернативні способи, що використовуються винятково судовою системою, наприклад, досудова нарада, досудовий арбітраж, спрощений суд присяжних тощо [3, с. 39-41].

Класифікувати способи АВС, можна й за іншими ознаками. Польський професор А. Кубась у праці «Альтернативні способи вирішення спору в Польщі» пропонує таку класифікацію:

1) залежно від порядку застосування способів АВС:

- позаюрисдикційний (будь-який зі способів АВС);
- доюрисдикційний (встановлюється законом чи угодою сторін та ґрунтується на методі врегулювання правового конфлікту (переговори, примирення, посередництво));
- юрисдикційний (встановлюється законом, базується на врегулюванні правового конфлікту методом посередництва).

На нашу думку, ця класифікація не може бути коректною, так як відображає використання різних форм одного й того ж способу АВС, підтвердження чого є пропозиція автора зарахувати метод посередництва до всіх груп.

2) залежно від методу, який використовується для досягнення результатів:

- змагальні (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж);
- консенсуальні (переговори, омбудсмен);
- рекомендаційні (спрощений суд присяжних, незалежна експертиза із встановлення фактичних обставин справи);
- змішані (посередництво-арбітраж, вирішення колективних трудових спорів)

Аналізуючи цей класифікаційний підхід, варто зазначити, що автор залежно від методу для досягнення результатів АВС виділяє такі способи: обов'язкове рішення; угода сторін спору про врегулювання розбіжностей; рекомендаційний документ (наприклад, експертний висновок). Вищерозглянутий матеріал дозволяє визначити, метод – це сукупність прийомів, за допомогою яких досягається необхідний результат. Отже, автор формально виходив із сукупності прийомів, в результаті застосування яких, спір завершується або винесенням обов'язкового для сторін рішення, або угодою сторін, або рекомендаційним документом. Проте розглядаючи способи АВС, зараховані автором до певної групи, вбачаємо, що змагальний характер процедури не виключає рекомендаційний характер документу, який є результатом його застосування. Виходячи з цього, на нашу думку, потрібно виключити з цієї класифікації рекомендаційні способи.

3) залежно від обов'язковості застосування способів АВС:

- обов'язкові, що ґрунтуються на законі чи міжнародному договорі (застосування АВС у досудовому та судовому порядку);

- добровільні, що ґрунтуються на угоді сторін (третейський розгляд, посередництво) [4, с. 9-14].

Усі вищезазначені види класифікацій мають право на існування, але не є бездоганними, адже, наприклад, неможливо зарахувати той чи інший спосіб АВС лише до однієї визначеної групи.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, слід констатувати, що система АВС використовує все найкраще, створене людством для подолання різноманітних спорів, конфліктів, які призводять до довготривалої та беззмістовної конфронтації, втрати репутації, непередбачуваних наслідків, ресурсних втрат, котрі можна використати більш ефективно. У більшості випадків альтернативні способи вирішення спору мають значні переваги перед судовим процесом, оскільки економлять час та кошти, зберігають гарні стосунки та сприяють швидкому вирішенню спору.

На нашу думку, з метою поширення альтернативних способів вирішення спорів в Україні, необхідно інформувати громадськість про переваги альтернативних способів захисту прав, порівняно із механізмом звернення до суду, а також бажано використовувати його як винятковий спосіб врегулювання юридичного спору.

У цій статті було розглянуто класифікації альтернативних способів вирішення спору, які існують, та здійснено їхню характеристику, що дозволило визначити притаманні ним риси. Класифікація альтернативних способів вирішення спорів за різними критеріями дозволяє отримати цілісне уявлення про позасудове вирішення спорів як єдиний елемент правової системи, дослідити специфіку кожного окремого способу, забезпечити їхню диференційовану регламентацію. Поділ альтернативних способів дозволяє розкрити внутрішню логіку, специфіку, закономірності розвитку та спрогнозувати їхні подальші зміни. Класифікація альтернативних способів вирішення спорів допоможе здійснити вибір найефективнішого методу для вирішення спору, що забезпечить досягнення необхідної мети, прийнятною для всіх суб'єктів.

Література:

1. Херсонцев А.И. Альтернативное разрешение споров: проблемы правового регулирования и европейский опыт. Российский юридический журнал. 2013. № 3. С. 119–34.
2. Беннова В.И. Классификация способов альтернативного разрешения споров. Пробелы в российском законодательстве. 2013. № 5. С. 128–129.
3. Носырева Е.И. Альтернативное разрешение споров в США: учеб. пособие. Москва: Издательский дом «Свет», 2015. 145 с.
4. Kubas Andrzej. Alternative Dispute Resolution. WARSAWA PL, 2017. 69 p.
5. Arnold T. Why ADR?. Alternative Dispute Resolution: How to Use it to Your Advantage. California USA: ALI-ABA. 2016. 100 p.
6. Goldberg S., Sander F., Rogers N. Dispute Resolution: Negotiation, Mediation and Other Processes. Little, Brown and Company, 2005. P. 33–44.

Немченко С. С. К вопросу классификации способов альтернативного решения спора

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вопросов, касающихся основных подходов к классификации способов альтернативного разрешения споров. Автором обосновано деление способов альтернативного разрешения споров по степени участия третьего лица в разрешении спора.

Ключевые слова: альтернативное разрешение споров, переговоры, медиация, виды способов альтернативного разрешения споров.

Nemchenko S. To the question of classification of ways of alternative dispute resolution

Summary. This article analyses the main approaches to classification of way alternative dispute solutions. The author proved division of ways alternative dispute solutions on extent of participation of the third party in settlement of dispute.

Key words: alternative dispute solutions, negotiation, mediation, types of ways alternative dispute resolution.